

**De rol en de motieven van Frankrijk tijdens de Rwandese genocide in 1994:
Operatie Turquoise als humanitaire en militaire interventie.**

Was er sprake van interventie uit humanitaire motieven of nationale (Franse) belangen?

Bachelor thesis 2014
Universiteit van Utrecht

Naam student: Amber Nijman
Studentnummer: 3844943
Studie: Taal- en Cultuurstudies
Hoofdrichting: Politieke geschiedenis en internationale betrekkingen
Faculteit: Geesteswetenschappen
Cursus: Onderzoekseminar III
Begeleidend docent: Bart Stol
Inleverdatum: 26 juni 2014

© A. C. Nijman
Zaaiersweg 167
1097 ST Amsterdam

Omslagfoto: Franse soldaten in Rwanda tijdens
Opération Turquoise.

Bron: <http://www.projectrwanda.moonfruit.com/#/operation-turquoise/4562169946>

“France complies with the wishes of its allies in Africa. They rightly believe that development cannot take place unless there is security. Credits for military assistance are the answer to such concerns. (French Parliamentary Report, Document 1292, Session 1979-80). In matters of security, France has been until now the only major power which has shown itself to be firmly in support of Africans. It is the only power which has committed itself to honour the agreements it has made with its friends in the field of defence. The African continent is the object of a veritable ideological onslaught and the attitude of France in such circumstances is a source of hope . . . I am astonished that some have welcomed Cuban intervention . . . and yet accuse the French of colonialism when they come to the aid of those of their friends who are under attack.”¹

- President Mobutu, Le Monde, 16 May 1978.

¹ R. Luckham, ‘French Militarism in Africa’, *Review of African Political Economy* 24 (1982) 66.

Voorwoord

Frankrijk claimt het Europese hart te zijn van een 'rijke' cultuur, en deze te kunnen verspreiden buiten het continent. Frankrijk werd en wordt daarbij gestimuleerd door de universalistische idealen van de Franse revolutie in 1789: *Liberté, Egalité, Fraternité*. Deze uitspraak komt uit de 19e eeuw en werd een *mission civilisatrice*, nauw verbonden met de Franse imperialistische expansie en overheersing in Afrika. Zelfs na de dekolonisatie in Afrika heeft Frankrijk haar rol als centrum van een transnationale cultuur behouden en een beleid doorgezet van cultureel *rayonnement*.²

Het officiële standpunt van Frankrijk is altijd geweest dat Franse militaire aanwezigheid in Afrika onlosmakelijk verbonden was met haar ontwikkelingshulp. De legers hebben zich gericht op Francofoon Afrika vanwege historische banden, Frankrijks postkoloniale verplichtingen en de onderontwikkeling en zwakheid van Francofone landen, vergeleken met Anglofone Afrikaanse landen (dit is een groot onderdeel van Frankrijks *white man's burden*).³

Frankrijks Afrikabeleid wordt gekarakteriseerd door exclusiviteit, stabiliteit en continuïteit. Gedurende de hoogtijdagen van imperiale expansie, kwamen het economische dynamisme van de natie en het niveau van industriële ontwikkeling nooit echt overeen met die van zijn grote Europese concurrenten: Groot-Brittannië en Duitsland. Dit verklaart waarom protectionisme en autarkie systematisch werden toegepast op Frankrijks Afrikaanse imperium en dat Frankrijk doorging met het vormen van haar koloniale en postkoloniale beleid.⁴

Guy Martin stelt dat ondanks gecamoufleerd onder de dekmantel van *coopération*, het Afrikabeleid van Frankrijk in feite primair gemotiveerd is door een nauwe opvatting van zijn nationale belangen. Zoals voormalig president Valéry Giscard d'Estaing ooit zei: "*I am dealing with African affairs, namely with France's interests in Africa.*"⁵

Neem vier gerelateerde hoogst professionele moorden, verspreid over bijna dertig jaar. De moorden zijn voornamelijk onopgeloste zaken, maar van alle wordt aangenomen dat ze zijn verbonden met de extreem-rechtse en voormalige inlichtingendiensten in Frankrijk.⁶ Deze laatste vier neokolonialistische gewelddadigheden die van ruwweg 1960 tot 1990 zijn uitgevoerd, zijn de moorden op: Ben Barka, Felix Moumie van Kameroen, vergiftigd in Genève in 1960 door een Franse geheimagent; Henri Curiel, de militante anti-imperialist, doodgeschoten in zijn appartement in Parijs in mei 1978; en Dulcie September, de vertegenwoordiger van ANC in Parijs, die in 1988 in zijn rug is geschoten door een 22 kaliber geweer met geluiddemper. De laatste twee waren *soft targets* zonder bescherming, ondanks vele doodsbedreigingen.⁷ Charismatische leiders van landen als Guinee-Bissau, Mozambique, Kameroen en Congo, van wie elke leider een invloed had die ver buiten de

² G. Martin, 'Continuity and Change in Franco-African Relations', *The Journal of Modern African Studies* 33 (1995) 2.

³ Luckham, 'French Militarism in Africa' 66.

⁴ Martin, 'Continuity and Change', 5.

⁵ Ibidem, 6.

⁶ V. Brittain, 'They had to die: assassination against liberation', *Race & Class* 48 (2006) 62.

⁷ Ibidem.

landsgrenzen ging, werden vermoord in het belang van het voortzetten van de koloniale macht, zelfs als de moordenaar zelf soms gerecruteerd werden binnen lokale, Afrikaanse, groepen die gefinancierd werden vanuit het westen. Amilcar Cabral, Eduardo Mondlane, Felix Moumie en Patrice Lumumba zijn allen vermoord door troepen of bondgenoten van hun koloniale macht, omdat zij de invloed van de koloniale macht in de toekomst bedreigden, om nog maar te zwijgen over de voortdurende controle van de economie en ideologie in de betreffende Afrikaanse landen.⁸

Wanneer men schrijft over de Franse betrokkenheid in Sub-Saharisch Afrika na de onafhankelijkheid van de voormalig koloniën, denken onderzoekers veelal aan manipulatie, interventie, economische belangen en bescherming van dictators.⁹ In feite zijn deze elementen zeker onderdeel van het zogenaamde Franse neokolonialisme in Sub-Saharisch Afrika. Desalniettemin is juist de non-interventie van het Franse leger erg opvallend, aangezien de Franse belangen in Afrika zo groot zijn.¹⁰ De non-interventie van Frankrijk tussen april en juni 1994 is daarom ook zeker de moeite waard om te onderzoeken tijdens een eventueel vervolgonderzoek.

Frankrijk claimt al sinds de Franse revolutie voorvechter te zijn van de Universele Rechten van de Mens. Hierom acht ik het essentieel om te onderzoeken of de uitvoering van Franse interventies eens gepaard is gegaan met non-humanitaire motieven.

De *case study* van Operatie Turquoise, in Rwanda 1994, heb ik in deze scriptie als onderzoeksobject gekozen omdat het juist bij deze operatie opvallend dat een Franse interventie pas na twee maanden van de bekendmaking van de genocide op touw wordt gezet.

⁸ Ibidem.

⁹ A. Keese, 'Building a New Image of Africa. "Dissident States" and the Emergence of French Neo-Colonialism in the Aftermath of Decolonization"', *Cahiers d'Études Africaines* 48 (2008) 515.

¹⁰ Keese, 'Building a New Image of Africa', 515.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
§	1.1 De vraag en het onderzoek	9
2	Frankrijk in Rwanda (1994): Het handelen en de motieven.	11
3	Relatie Frankrijk en Rwanda na de genocide	19
4	Conclusie	21

Literatuuroverzicht

1 Inleiding

Kort na het toekennen van Charles De Gaulle's presidentiële macht in juni 1958, voedde De Gaulle, die probeerde om de Franse *grandeur* te doen herleven, een speciale band met Francofone Afrikaanse nationalistische leiders die dachten dat als zij konden delen in de creatie van een nieuw Frankrijk, zij ook een deel van Frankrijks succes konden hebben.¹¹

De constitutie van de Vijfde Republiek gaf de president de speciale verantwoordelijkheid op het gebied van buitenlandse zaken, defensie en over zaken betreffende nationale veiligheid. Daarbij had elke president van de Vijfde Republiek zijn eigen adviseur betreffende Afrikaanse Zaken. Gedurende de regeringsperiode van De Gaulle was dit Jacques Foccart.¹²

De Gaulle's persoonlijke beleving van *Françafrique* werd vertaald in een project, genaamd *Communauté franco-africaine*, die autonomie en interne zelfregulering verleende aan Afrikaanse koloniën, terwijl Frankrijk controle zou behouden over essentiële zaken als defensie en buitenlandse zaken, economie en het monetair beleid en de *strategic-minerals policy*.¹³

In bijna alle Franse interventies in postkoloniaal Afrika was het doel om Franse staatsburgers te beschermen, rebellie te onderdrukken (ongeacht de legitimiteit) en pro-Franse leiders te steunen.¹⁴ Het Franse militarisme in Afrikaanse landen zou de belangen van Parijs behartigen, voordelig zijn voor de Franse belangen in militair-industriële zaken, maar in het bijzonder om een goede band te onderhouden met bepaalde heersende klassen en regimes.¹⁵

Franse militaire steun aan Afrikaanse regimes is gebaseerd op een pyramidesysteem van militarisme, dat in eerste instantie gebouwd was op defensieverdragen en akkoorden over militaire assistentie. Deze verdragen en akkoorden heeft Frankrijk gesloten met 23 van de 51 Afrikaanse staten. Frankrijk is de enige voormalig koloniale macht die het aantal militaire afspraken en zo'n complex systeem van militaire samenwerking met zoveel staten weet te behouden.¹⁶

Er zijn argumenten dat Frans militarisme ten eerste het Franse kapitaal zou beschermen, dat het ten tweede de belangen van de militaire sector promoots (het militair-industriële project), of dat het een samenwerking met de Afrikaanse regerende klasse in stand houdt.¹⁷

Frankrijk is het enige land dat zijn troepen permanent in Afrika stationeert – dit wordt ook wel een permanente interventie genoemd.¹⁸ De rechtvaardiging van het principe (*la Communauté*) van de Franse regering kan nauwelijks worden betwist: de Afrikaanse staten hebben stabiliteit nodig voor hun ontwikkeling en dat ze zouden moeten worden beschermd tegen externe pogingen om hen te destabiliseren, is volgens Frankrijk geen onrechtvaardige reden voor interventie.

Als het gaat om de Rwandese crisis, wilde Frankrijk in principe gezamenlijk met andere westerse staten aan een interventie deelnemen (en deze opstarten).¹⁹

Rwanda heeft Frankrijk echter beschuldigd van een actieve rol in de Rwandese genocide in 1994, waarin ongeveer 800.000 mensen zijn vermoord.²⁰ Zo'n 800.000 Tutsi's en gematigde Hutu's zijn

¹¹ Martin, 'Continuity and Change', 3.

¹² T. Chafer, 'French African Policy: Towards Change', *African Affairs* 91 (1992) 38.

¹³ Martin, 'Continuity and Change', 3.

¹⁴ S. Gregory, 'The French Military in Africa: Past and Present', *African Affairs* 99 (2000) 437.

¹⁵ Luckham, 'French Militarism in Africa' 55.

¹⁶ M. McNulty, 'French arms, war and genocide in Rwanda', *Crime, Law & Social Change* 33 (2000) 108.

¹⁷ Luckham, 'French Militarism in Africa' 67.

¹⁸ McNulty, 'French arms', 108.

¹⁹ Wheeler, *Saving Strangers*, 231.

²⁰ BBC News, 'France accused in Rwanda genocide' (versie 5 augustus 2008), <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7542418.stm>, (22 mei 2014).

vermoord door Hutu militairen in amper honderd dagen in 1994.²¹

René Lemarchand stelt dat de Rwandese genocide niet terug te brengen is tot een crisis tussen stammen, dat geworteld zou zijn in een diep gekoesterde haat voor de andere stam. Noch is het volgens hem – een mening die hij met weinigen deelt - een eruptie van blinde woede die begonnen zou zijn met het neerhalen van het presidentiële vliegtuig op 6 april 1994 (iets dat de ambtenaren van het Habyarimana regime herhaaldelijk hebben geclaimd).²² Desalniettemin zijn beide visies maskeringen, volgens Lemarchand, voor de politieke manipulatie die achter het systematische doden van bevolkingen ligt.²³ Geplande massavernietiging van een etnische groep (genocide), niet de plotseling uitbarsting van een lang gekoesterde haat zou, volgens Lemarchand, de sleutel tot de Rwandese tragedie zijn.

Etnische mythe De Belgen in Rwanda

Om te begrijpen hoe de meerderheid van de Hutu gemeenschap kwam te geloven dat haar overleving zou afhangen van de fysieke eliminatie van de Tutsi's, is het nodig om te onderzoeken hoe de verschillende etnische identiteiten tot stand kwamen tijdens België's koloniale regeringsperiode in het land.²⁴

Wat de context veranderde, was België's beslissing om de Tutsi's aan te wijzen als het beschaafde deel van de Rwandese bevolking, in tegenstelling tot de Hutu's, die werden bestempeld als een inferieur ras. Door het politiseren van de verschillen tussen Hutu's en Tutsi's in raciale termen en het expliciet verlenen van privileges aan Tutsi's als de favoriete, voorgetrokken heersende groep, was België's bijdrage om te verzekeren dat alle daaropvolgende gevechten om de schaarse grond en vee uitgestreden werden tussen twee 'etnisch verschillende' stammen.²⁵ Een opvallende manifestatie van deze koloniale opgave van een raciale ideologie was de beslissing in 1933 en 1934 om identiteitskaarten te maken waarin de etnische identiteit van de Rwandezers, oftewel Hutu of Tutsi, in geschreven stond. De betekenis hiervan was dat het een virtuele onmogelijkheid werd voor Hutu's om Tutsi te worden, en het liet de Belgen toe om perfect de administratie van een apartheidssysteem te installeren in de mythe van Tutsi-superioriteit.²⁶

Tijdens 1992 werd de gewelddadige anti-Tutsi *Coalition pour la Défense de la République* (CDR) opgezet, en achter de schermen werd een organisationele machinerie van een genocide gecreëerd.²⁷ Angst voor een 'nieuw Somalië drama'²⁸ schrikte westerse machten aanvankelijk af om te handelen en pas nadat een miljoen mensen tijdens de genocide waren omgekomen, bood Frankrijk aan om een humanitaire interventie te starten in mid-juni 1994.²⁹

Het feit dat het uitblijven van actie voor westerse regeringen politiek onhoudbaar werd, was door de groeiende binnenlandse druk voor actie die ontstond door de vreselijke televisiebeelden over de genocide in Rwanda. De druk voor actie was specifiek sterk in Frankrijk door zijn grote steun van het recht van interventie (*le droit d'ingérence*) om de schending van mensenrechten te voorkomen, en omdat de Hututroepen die de genocide uitvoerden waren getraind en bewapend door Frankrijk.³⁰

²¹ BBC News, 'France accused in Rwanda genocide'.

²² R. Lemarchand, 'Rwanda: The Rationality of Genocide', *Issue: A Journal of Opinion* 23 (1995) 8.

²³ Lemarchand, 'Rwanda', 8.

²⁴ Wheeler, *Saving Strangers*, 29.

²⁵ Ibidem, 210.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem, 212.

²⁸ De vermeende achterstelling van het noorden van het land na dekolonisatie, zorgde voor politieke instabiliteit en een mislukte staatsgreep in 1961.

²⁹ P. V. Jakobsen, 'National interest. Humanitarianism or CNN: What triggers UN peace enforcement after the Cold war,' *Journal of Peace Research*, 3312 (1996) 209.

³⁰ Jakobsen, 'National interest', 210.

Frankrijk, die gebonden was aan veel staten die te maken hadden met bilaterale defensie en militaire samenwerkingsverdragen, liep dus het risico om betrokken te raken bij meerdere en escalerende conflicten die moeilijk op te lossen waren. Gebeurtenissen als in Rwanda en het voormalige Zaïre van 1994 tot 1997 zijn een dramatische illustratie hiervan.³¹

§ 1.1 De vraag en het onderzoek

In mijn thesis staat de vraag centraal of de Franse militaire interventie (genaamd: *Opération Turquoise*) in Rwanda 1994 door humanitaire motieven gestart en gevoerd is of door Franse, nationale belangen. Oftewel: Gaf het redden van levens en het creëren van een veilige leefomgeving voor de Rwandezen of andere motieven de doorslag tot deze operatie?

In Rwanda ondersteunde, bewapende en trainde Frankrijk een regime en het zond troepen om het regime te beschermen tegen rebellie.³² In april 1994 stuurde Frankrijk troepen om Franse burgers en enkele bondgenoten te redden, om vervolgens binnen relatief korte tijd te vertrekken en Rwanda aan haar lot over te laten.³³

In het boek *Saving Strangers*, waaruit ik veel bronnenmateriaal voor deze scriptie heb gehaald, worden de humanitaire motieven van de Franse acties in 1994 en de mate waarin deze argumenten terug te vinden zijn in het debat binnen de VN Veiligheidsraad over de legitimering van de Franse interventie beschreven.³⁴

Veel commentatoren hebben aangevoerd dat het zogenaamde ‘CNN effect’ westerse regeringen heeft gedwongen om te interveniëren na de Koude oorlog. Het causale mechanisme van het ‘CNN effect’ wordt als volgt gezien: Televisiebeelden van gruweldaden zorgen ervoor dat journalisten en opiniemakers het beleid van de regering in de media (tv, radio, kranten) bekritisieren. Hierdoor wordt de druk op de regering om ‘iets te doen’ ondraaglijk en start de regering een interventie of onderneemt deze op een andere manier actie.³⁵

Het nationale belang zou in interventies een doorslaggevende rol kunnen spelen. Nationale belangen zijn te definiëren in strategische, economische en ideologische termen en zijn altijd opgevat als de belangrijkste determinanten van beslissingen om te interveniëren, door schrijvers van de realistische traditie.³⁶ Terwijl de veronderstelling van regeringen dat handelen uit zelfbelang een nuttig uitgangspunt uit, kunnen staatsbelangen (met een uitzondering van dergelijke kernbelangen als zelfbehoud) niet behandeld worden als constanten, zoals sommige neorealisten veronderstellen.³⁷

De volgende vraag gaat, volgens de neorealisten, over de mate van haalbaarheid.³⁸ Dat het onwaarschijnlijk is voor regeringen om in te grijpen, tenzij er een kans van succes is, wordt in het algemeen als logisch aangenomen.³⁹ De kans van succes kan analytisch ingedeeld worden in twee delen van overwegingen: militair en politiek. Militaire overwegingen gaan om de praktische

³¹ T. Chafer, ‘Franco-African Relations: No Longer so Exceptional?’, *African Affairs* 101 (2002) 354.

³² S. Gregory, ‘The French Military in Africa: Past and Present’, *African Affairs* 99 (2000) 440.

³³ Gregory, ‘The French Military in Africa’, 440.

³⁴ Wheeler, *Saving Strangers*, 209.

³⁵ Jakobsen, ‘National interest’, 206.

³⁶ Ibidem, 206.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem, 207.

problemen van het succesvol uitvoeren van een interventie tegen een acceptabele prijs.⁴⁰ De politieke overwegingen die geassocieerd worden met interventiebeslissingen focussen op het bepalen van het object en de mate van acceptabele kosten. Democratische regeringen krijgen te maken met twee voornamelijk politieke beperkingen bij het gebruiken van militaire macht. Allereerst, de principes van proportionaliteit en discriminatie die ingebed zijn in *the just war doctrine* moeten gerespecteerd worden. Ten tweede, en belangrijkste, het risico op slachtoffers moet laag zijn. Aangezien het risico op slachtoffers het zwaarst weegt bij deze overwegingen, kunnen acceptabele kosten vertaald worden naar het aantal slachtoffers dat er maximaal mag vallen tijdens een bepaalde operatie.⁴¹

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

2 Frankrijk in Rwanda (1994): Het handelen en de motieven.

Frankrijk, uniek in Europa, is trots op het hebben van een wereldwijde humanitaire missie. De beschuldigen dat dit 'vaderland van de mensenrechten' betrokken is bij een genocide door haar militaire steun tot 1994 voor het extremistische regime in Rwanda, schokten velen die de pro-democratische en pro-humanitaire houding van President Mitterand sinds 1981 hadden toegejuicht.⁴² Mitterand was de eerste Franse president om een minister van Humanitaire Acties in te stellen. Deze minister werd co-oprichter van *Médécins Sans Frontières*, Bernard Kouchner. Hij was Frankrijks meest prominente advocaat over de rechten en plichten van humanitaire interventie.⁴³

De overwegende militaire aard van de Franse steun, door training en grote wapenleveringen van Frankrijk aan Rwanda, waren niet exceptioneel in de algemene context van de Franse militaire betrokkenheid in Afrika gedurende vier decennia en vijf presidenten sinds dekolonisatie.⁴⁴

Het jaarlijkse rapport van Human Rights Watch in 1993 meldde dat Frankrijk consistent president Habyarimana heeft gesteund tijdens zijn regeerperiode en zijn beleid heeft voortgezet in 1993, ondanks het bewijs dat de mensenrechten door dit regime werden geschonden.⁴⁵

Net na het begin van de Rwandese oorlog in 1990, stuurde Frankrijk zijn troepen om de Franse burgers daar en andere expats te beschermen. Nadat de RPF⁴⁶ het staakt-het-vuren in februari had geschonden, stuurde Frankrijk nog 300 soldaten. Enkele van hen steunden actief de Rwandese troepen in de strijdzones. Sommige Franse troepen waren weggetrokken na het staakt-het-vuren in maart, maar andere bleven in Rwanda. Het blijven van de troepen ging in tegen de akkoorden waarin stond dat alle buitenlandse troepen moesten vertrekken.

Frankrijk werd na 1994 mede verantwoordelijk gezien voor de genocide doordat het land Rwandese extremisten voorzag van wapens en het land op gebied van politiek en propaganda in de Europese Gemeenschap ondersteunde.⁴⁷

Wanneer de meest heftige periode van de genocide in 1994 bijna afgelopen was, vroeg Frankrijk een mandaat aan van de VN Veiligheidsraad om te voorzien in humanitaire bescherming voor de Rwandese burgers die ontheemd raakten door de genocide en het oplaaien van de burgeroorlog.⁴⁸ De Veiligheidsraad stond de Franse interventie toe onder Hoofdstuk VII van het VN Handvest, maar veel leden van de Veiligheidsraad waren bezorgd dat Frankrijks humanitaire argumenten een dekmantel waren voor het nastreven van zelfzuchtige belangen en dat Franse interventie de inspanningen om een nieuwe VN macht te mobiliseren in gevaar zou brengen.

De leden die zich van stemmen onthielden, verdedigden publiekelijk hun positie op grond dat Franse energie en middelen beter besteed zouden zijn als zij de UNAMIR⁴⁹ ondersteunden, wanneer deze in Rwanda arriveerden.⁵⁰ Tien van de vijftien leden van de Veiligheidsraad stemden voor een interventie, geleid door Frankrijk, maar Brazilië, China, Nieuw-Zeeland, Nigeria en Pakistan

⁴² McNulty, 'French arms', 108.

⁴³ Ibidem, 105.

⁴⁴ Ibidem, 106.

⁴⁵ Ibidem, 113-114.

⁴⁶ *Rwandan patriotic front*.

⁴⁷ Ibidem, 114.

⁴⁸ Wheeler, *Saving Strangers*, 209.

⁴⁹ United Nations Assistance Mission for Rwanda.

⁵⁰ Wheeler, *Saving Strangers*, 232.

onthielden zich van stemmen.⁵¹

De VN Veiligheidsraad accepteerde het aanbod van een Franse interventie en Franse troepen trokken Rwanda binnen om *safe humanitarian zones* (SHZ) op te richten in het grensgebied met Zaïre. Het Franse leger droeg de operatie over aan VN-vredestroepen op 21 augustus 1994.

Een bijeenkomst van hoge Rwandese ambtenaren vond plaats in mei 1994 tussen de FAR⁵², dit is het nationale leger van Rwanda, en het hoofd van de *Mission militaire de Coopération* op het *Ministère de la Coopération* in Parijs, zelfs terwijl dezelfde FAR de genocide in Rwanda overzag. Frankrijk onderhield diplomatieke relaties tot juli 1994 met de interimregering die de genocide uitvoerde en de SHZ zijn opgericht tijdens *Opération Turquoise*.⁵³

Hoewel het humanitaire geval voor interventie nauwelijks sterker kon zijn, daar een genocide een ernstig geval van mensenrechtenschending is, was internationale steun terughoudend. Het vermoeden heerste dat het Franse aanbod gemotiveerd was door nationale belangen, wat betekende dat de Veiligheidsraad de Franse interventie enkel *faute de mieux*⁵⁴ autoriseerde.⁵⁵

Twee factoren ondersteunen de heersende uitleg van de interventie wat betreft het nationale belang. Allereerst waren Franse acties verstoken van humanitair sentiment tot de beslissing om te interveniëren in juni 1994. De Franse regering stond het parachutisten niet toe om Franse burgers uit Rwanda te evacueren om het moorden te stoppen, het ondersteunde de eerste terugtrekking van de VN-vredesmacht, en uiteindelijk faalde het om logistieke en financiële steun te bieden aan een Afrikaanse vredestroepen die werd goedgekeurd door de Veiligheidsraad op 8 juni 1994.⁵⁶

Ten tweede heeft Frankrijk Francofoon Afrika altijd beschouwd als een gebied van strategische belangen. Frankrijk onderhield nauwe contacten met haar vijftien voormalig koloniën en heeft achttien militaire interventies ondernomen om Francophone regeringen te ondersteunen sinds 1962.⁵⁷ De interventie in Rwanda werd zodoende wereldwijd gezien als een poging om te voorkomen dat de Francophone Huturegering omvergeworpen zou worden door het Anglofone RPF, daar het de Franse geloofwaardigheid in Afrika zou onderschatten.⁵⁸

Toch was de Franse regering diep verdeeld over de kwestie. Wel of niet interveniëren was de vraag onder de Franse politici. Terwijl president Mitterand en zijn Afrikaanse adviseurs voor het behoud van Frankrijks *high profile* in Afrika waren, waren minister-president Balladur, minister Roussin van het *Ministère de la Coopération* (het ministerie dat zich bezig hield met het Franse beleid in de voormalig koloniën) en Defensie-minister Leotard tegen een interventie, omdat zij geloofden dat Frankrijk niet langer de rol van Afrikaanse politieke macht zou moeten aannemen.⁵⁹

Gezien de zeer nauwe politieke, militaire en economische banden met de Habyarimana-regering en het feit dat Frankrijks soldaten een cruciale rol hebben gespeeld in de training van Rwandese militairen, moet Frankrijk zich bewust zijn geweest van het potentieel voor een genocide.⁶⁰ Echter is de Veiligheidsraad nooit bijeen geroepen om te discussiëren over de waarschuwing voor een genocide. Linda Melvern, Britse journaliste van *The Sunday Times*, claimt dat het Secretariaat

⁵¹ Jakobsen, 'National interest', 209.

⁵² *Forces armées rwandaises*.

⁵³ McNulty, 'French arms', 116.

⁵⁴ Omdat er geen betere keuze voor handen was.

⁵⁵ Jakobsen, 'National interest', 209.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*, 210.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Wheeler, *Saving Strangers*, 216.

heeft gefaald in het delen van de intelligentie met non-permanente leden van de Veiligheidsraad.⁶¹

Ondanks de wil van de RPF om Franse invloed te bestrijden, betreffende haar militaire steun aan de Habyarimana-regering, was Frankrijk de enige realistische kandidaat voor het leiden van een dergelijke interventie.⁶² Frankrijk had de capaciteit in de vorm van zijn snelle interventiemacht, gevestigd in de regio om zich snel in te zetten om UNAMIR te steunen. Bovendien, sinds Franse militaire adviseurs de presidentiële garde getraind hebben leek geen ander land geschikter om het radiostation te sluiten, wapens te confisceren en te patrouilleren in de straten van Kigali.⁶³

Als het gaat om mediaberichten uit 1994 rondom het uitblijven van een interventie door Frankrijk wordt allereerst de periode direct na de dood van president Habyarimana benadrukt, omdat er toen niets gedaan is om het moorden te stoppen en Frankrijk samen met de rest van de leden van de VN Veiligheidsraad stemden om te bezuinigen op de UNAMIR.⁶⁴ Internationale hulpverleners gaven aan dat de toekomstige economische hulp zou afhangen van constitutionele verandering en respect voor de mensenrechten.⁶⁵

Een onafhankelijke Rwandese commissie stelt dat Frankrijk op de hoogte was van de voorbereidingen op de genocide en dat Frankrijk heeft geholpen met het trainen van Hutu militairen.⁶⁶

Terwijl de Britse en vooral de Franse regering kritisch waren over het Arusha proces, dat bedoeld was om de Hutu hegemonie in Rwanda te beëindigen, was het duidelijk dat het betrekken van de Hutu-extremisten bij de gesprekken het vredesproces plotseling zou hebben gestopt, gegeven het feit dat de Hutu's te vijandig tegenover de Tutsi RPF stonden om met deze groep een compromis te sluiten.⁶⁷

De kritische houding van Frankrijk tegenover het proces zou een duidelijk signaal zijn naar de ontwerpers van de genocide, dat hun plan van massa-exterminatie niet getolereerd zou worden door de voormalige vrienden in de Franse regering en het Franse leger. Voor staten als Frankrijk, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten die de militaire capaciteiten hadden om te reageren op het verzoek om versterking te sturen in het belang van de bescherming van de mensenrechten, werd het geweld gelegitimeerd doordat het Secretariaat van de VN het geweld een burgeroorlog en geen genocide noemde. Hierdoor werd de beslissing van de westerse staten om niet te interveniëren en een eind te maken aan het moorden, gelegitimeerd.⁶⁸

Als argument voor non-interventie geldt dus om het conflict enkel een burgeroorlog te noemen, bij een genocide is de VN verplicht tot interventie.

Het bloedbad werd dagelijks voortgezet gedurende juni 1994 en het was tijdens deze gebeurtenissen dat Frankrijk aanbod om een multinationale reddingsmissie te leiden, die zou dienen als een tussentijdse maatregel tot UNAMIR II volledig was ingezet. Gezien de groeiende druk op de VN om iets te doen aan de genocide, had een humanitaire interventie door Frankrijk het voordeel dat de VN eindelijk gezien zou worden als reagerend op de genocide. Echter zouden er andere redenen zijn die met dit aanbod gepaard gingen, die zekere twijfel over de legitimiteit van enige Franse actie in Rwanda hebben veroorzaakt.⁶⁹

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem, 218.

⁶³ Ibidem, 219.

⁶⁴ Ibidem, 232.

⁶⁵ Ibidem, 211.

⁶⁶ BBC News, 'France accused in Rwanda genocide'.

⁶⁷ Wheeler, *Saving Strangers*, 214.

⁶⁸ Ibidem, 220-221.

⁶⁹ Ibidem, 230.

Het starten van de Franse interventie zou beschuldigen hebben aangewakkerd die meer geldigheid zouden krijgen in de Franse pers, dat de echte bedoeling van de humanitaire missie was om de Rwandese pro-Franse regering te redden, die de oorlog met de RPF aan het verliezen was.⁷⁰

Een bijeenkomst van Rwandese ambtenaren in mei 1994 in Parijs is gedetailleerd genoteerd in documenten die teruggevorderd zijn door journaliste Colette Braeckman van de Brusselse krant *Le Soir*. In een brief en rapport, geadresseerd aan de Rwandese Defensie-minister en FAR *Chief of Staff* (beiden gestationeerd in Gitarama, Zuid-Centraal Rwanda, waar de interimregering naartoe is verhuisd na het vluchten uit Kigali in de ogen van de RPF), luitenant-kolonel Ephrem Rwabalinda, adviseur van de *Chief of Staff*, omschrijft zijn bezoek aan de *Military Cooperation Mission* in Parijs van 9 tot 13 mei.⁷¹

Rwabalinda werd ontvangen door hoofd van de missie Generaal Huchon op maandag 9 mei 1994. Zij spraken elkaar twee uur lang, en Rwabalinda noemde de “dringende behoeften van de FAR: munitie voor de 105mm artillerie, de voltooiing van munitie voor persoonlijke wapens, als nodig door direct te overhandigen via buurlanden waarmee Rwanda op goede voet stond en de overdracht van kleding en transmissie-apparatuur.”⁷²

Het rapport geeft Huchon’s mening weer dat het Franse leger geboeid was met handen en voeten door de publieke opinie die een verder directe Franse interventie om de FAR te steunen niet toeliet, en dat er een dringende vraag was om Rwanda’s reputatie in het buitenland te herstellen en de internationale mening over de oorlog zou veranderen, zodat de Franse hulp aanbevolen kon worden. Ondertussen zou de *Military Cooperation Mission* een beveiligd telecommunicatiesysteem sturen om Huchon en Bizimungu van de FAR toe te staan om te communiceren zonder afgeluisterd te worden. Het systeem had zeventien zenders en ontvangers om de communicatie toe te staan tussen militaire eenheden in Kigali. Deze apparatuur was klaar om verscheept te worden naar Ostende. Generaal Huchon drong ook aan op het maken van een zone onder de FAR controle, waar de leveringen veilig plaats zouden kunnen vinden.⁷³

Franse wapenlevering aan Rwanda gingen door na het VN-embargo van 17 mei 1994, waartegen Frankrijk in principe was. Het rapport van de *Observatoire permanent de la Coopération française* uit 1995 (gevormd als een reactie op het Franse beleid in Afrika in het algemeen en Rwanda in het bijzonder) stelt dat:

*“At the UN Security Council on May 17, France [in the person of its permanent representative Jean-Bernard Mérimée] made common cause with the ambassador of the Rwandese interim government, who was trying to oppose the voting of an embargo on arms destined for Rwanda – on the pretext that this embargo would only penalise ‘government’ forces. France was opposed to it because the flow of arms deliveries was continuing, with the support of most of the [French] military personnel, who were hostile to the embargo”.*⁷⁴

De resolutie – S/RES/918 (1994) - werd aangenomen op 17 mei 1994 met veertien stemmen voor en één tegen, de ontbrekende stem vóór de resolutie was van de Rwandese interimregering die tegen de volgende inclusie, Sectie B van het ontwerp van de resolutie was. In de inclusie werd vastgesteld dat de situatie in Rwanda bijdroeg aan een bedreiging van de vrede en zekerheid in de Rwandese regio. Op grond van Hoofdstuk VII van het Handvest van de Verenigde Naties, werd besloten dat (13)

⁷⁰ Ibidem, 231-232.

⁷¹ McNulty, ‘French arms’, 116.

⁷² Ibidem, 116.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Ibidem, 117.

alle staten de verkoop of bevoorrading van wapens aan Rwanda door hun onderdanen of van hun grondgebied of onder hun vlag varende schepen of luchtvoertuigen of aanverwant materieel van enigerlei aard, met inbegrip van wapens en munitie, militaire voertuigen en uitrusting, uitrusting en onderdelen van paramilitaire politie zouden voorkomen. Er werd (15) opgeroepen aan alle staten, inclusief de staten die geen lid zijn van de VN, en de internationale organisaties om strict te handelen in overeenstemming met de bepalingen van deze resolutie, ondanks het bestaan van enige rechten of verplichtingen die waren verleend of opgelegd door enig internationaal akkoord, enig contract of enige vergunning die was verleend vóór de datum van het aannemen van resolutie 918.⁷⁵

Er kan gezien worden in de Rwandese casus dat de illegale wapenlevering (na de instelling van een wapenembargo) stroomt van een oorspronkelijk legale wapenlevering (die gebonden is aan een wapenleveringscontract) en dat westerse staten overwegend de leveranciers zijn van nieuwe wapens bij civiele conflicten.⁷⁶

Het *Human Rights Watch* rapport uit 1995 stelt hierboven dus dat de wapenleveringen aan de FAR niet onmiddellijk geschorst zijn door Frankrijk na het instellen van het wapenembargo op 17 mei 1994. Eerder waren de wapenleveringen omgeleid naar Goma, het vliegveld in Zaïre. Sommige van deze eerste leveringen die op Goma aankwamen na 17 mei werden aan de FAR geleverd door de Franse regering.

Human Rights Watch leerde van luchthavenpersoneel en lokale zakenmannen dat vijf ladingen arriveerden in mei en juni. De ladingen bevatten artillerie, machinegeweren en ammunitie, die geleverd waren door de Franse regering. Deze wapens zijn over de grens genomen in Rwanda door leden van het Zaïrese leger en werden vervolgens afgeleverd bij de FAR in Gisenyi. De Franse consul in Goma destijds, Jean-Claude Urbano, heeft de vijf zendingen gerechtvaardigd door contracten die gemaakt zijn met de Rwandese regering, voordat het embargo ingesteld werd. In de ogen van *Human Rights Watch* schenden deze verschepingen het VN-embargo en is het des te verwerpelijker van Frankrijk om het embargo te schenden doordat de ontvangers van de wapens een genocide uitvoerden.⁷⁷

Het rapport van het *Human Rights Watch Arms project* in 1995, genaamd *Rearming with Impunity*, schrijft dat Frankrijk privé-aannemers heeft gebruikt om te voorzien van lichte wapens aan ex-FAR eenheden, die zich gestationeerd hadden in vluchtelingenkampen in het oosten van Zaïre en dat de aannemer financiële hulp zou bieden aan het Mobutu regime in 1996 voor een wapenlevering aan een derde partij.⁷⁸

Het *BBC News* vermeldde op 24 juni 1994, de dag dat de eerste Franse troepen naar Rwanda vertrokken waren, dat *génocidaires* zich voor bereidden om Franse troepen te verwelkomen als redders, zodra de eerste van hen Rwanda binnenkwamen. Hulpverleners zeiden dat ze wellicht gedwongen waren te stoppen en uit Rwanda te trekken door de Franse interventie.⁷⁹

James Fennell, van *Care*, vertelde aan *the Independent* via de telefoon vanuit Bukavu in het oosten van Zaïre dat hij zo'n 25 Franse parachutisten een ongebruikte hangar zag overnemen in een dichtbijzijnd vliegveld op 23 juni 1994. Fennell vertelt: "Vier officieren werden vergezeld door Zaïrese ambtenaren en gingen naar de grens met Rwanda. Zij gingen de grens niet over maar hadden grote

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Ibidem, 106.

⁷⁷ Ibidem, 118.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ The Independent, 'Armed Hutus cheer French at the border' (versie 24 juni 1994), <http://www.independent.co.uk/news/world/armed-hutus-cheer-french-at-the-border-1424727.html> (25 mei 2014).

*slogans in kalk op verkeersborden getekend langs de weg over de Zairese grens, waarbij zowel Franse troepen werden verwelkomd als honderden jonge mannen met machetes en speren. Dit gebeuren was duidelijk georganiseerd en het was duidelijk de Interahamwe*⁸⁰.⁸¹

Radio Milles Collines, het radiostation dat Hutu-extremisten ocriep om Tutsi's te vermoorden, verwelkomde de Franse interventie en meldde dat de Fransen kwamen om aan de zijde van de Hutu's te vechten en dat zij nieuwe wapens hadden geleverd.⁸²

Het *BBC News* meldde dat volgens alle belangrijke hulporganisaties die werkten in Rwanda, de aankomst van Franse troepen in West-Rwanda het werk van hulpverleners gevaarlijker heeft gemaakt en veel van hen waren achterdochtig over Franse motieven. Een chef hulpverlening zei: *"Het zou tragisch zijn als het enige praktische resultaat van Opération Turquoise is dat de hulpverleners gedwongen zijn om zich terug te trekken"*.⁸³

Oxfam betreurde openlijk het besluit van de VN Veiligheidsraad om de Franse interventie te laten plaatsvinden. Oxfam stelde de vraag hoe het Franse leger binnen enkele uren gemobiliseerd kon worden terwijl andere Westerse regeringen hun logistieke steun niet hebben aangeboden aan de VN, gedurende een maand nadat de beslissing was genomen om een VN-troepenmacht naar Rwanda te sturen. *"Zelfs als de operatie goed bedoeld is, wordt het niet ervaren als onpartijdig."* Zo zegt Oxfam.⁸⁴

Jack Finucane, van de Ierse hulpverleningsorganisatie *Concern*, zei ongerust te zijn over de Franse interventie, omdat 'het zou worden opgevat als een Franse invasie in plaats van een humanitaire onderneming. In Somalië heeft de Amerikaanse interventie, naar Finucane's zeggen, de situatie veranderd en de humanitaire hulpverlening veel moeilijker gemaakt.⁸⁵

Alain Destexhe, secretaris-generaal van *Médécins Sans Frontières International*, zegt dat het Franse plan met gemengde gevoelens werd bekeken. Hij noemde het een dilemma en vertelde: *"Er wordt tenminste actie ondernomen, en dat is waarvoor wij zijn opgeroepen. Maar de kans is er dat het niet de juiste vorm van actie is. Echter kunnen de Franse troepen in eerste instantie te hulp schieten aan zo'n 8000 Tutsi's die zich schuilhielden in een stadion in Cyangugu in Zuid-West Rwanda. Zij zijn recentelijk overgebracht naar een kamp, genaamd Nyarushishi op een heuvel, maar de Tutsi's worden omschreven als 'zeer kwetsbaar' voor de aanvallen door de Interahamwe"*.⁸⁶

Het Rode Kruis organiseerde in 1994 ook vluchten over Zuid-Oost Rwanda om te zoeken naar maximal 1 miljoen mensen die verdwenen leken te zijn na het verlaten van de kampen rond Kigali en Gitarama in de weken van mei en juni 1994. Naar het Noord-Oosten van Rugengeri zijn nog zo'n 250.000 *displaced people*⁸⁷ gevlucht, veel van hen Tutsi's, maar de RPF omsingelde de stad en elke poging van de Fransen om de *displaced people* te redden kon een conflict met de RPF uitlokken.⁸⁸

Jacques Bihozagara, de representant van de RPF in Europa, zei dat de RPF de Fransen zou beschouwen als vijanden van Rwanda en dat Frankrijk, die altijd de Rwandese regering gesteund heeft, voor een zogenaamde 'humanitaire actie' ging. Bihozagara en andere leden van de RPF

⁸⁰ Militie gevormd door Hutu-extremisten in 1994.

⁸¹ The Independent, 'Armed Hutus cheer French at the border'.

⁸² Ibidem.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Vluchtelingen die binnen de eigen landsgrenzen bescherming zoeken. Bron:

<http://www.unhcr.org/pages/49c3646c146.html>. (25 juni 2014)

⁸⁸ The Independent, 'Armed Hutus cheer French at the border'.

dachten dat er andere redenen dat humanitaire waren voor de interventie.⁸⁹

Bihozagara voegde in 1994 hieraan toe: *“Het regime dat vandaag de dag aan het moorden is, is geholpen, ondersteund en bewapend door Frankrijk. Nu denken we dat de Franse interventie gericht is op het verlengen van zijn hulp aan dit afbrokkelende regime.”*⁹⁰

Als we ons nu afvragen waarom deze militaire middelen in 1994 zijn gekozen, dan lijkt het antwoord hierop te zijn dat de prioriteit van de Franse regering niet het redden van levens was, maar het demonstreren aan Afrika en de rest van de wereld dat Frankrijk nog steeds een invloedrijke militaire macht was, zelfs ná het koloniale tijdperk. Het was dit non-humanitaire motief achter *Opération Turquoise* die vormgaven aan de militaire middelen van humanitaire interventie, namelijk: het inzetten van een goed bewapende en uitgeruste strijdmacht ten koste van de logistiek die nodig waren voor een succesvolle reddingsmissie⁹¹ waarbij het welzijn van de Rwandese burgerbevolking centraal stond.

Als een normatieve inzet voor humanitaire interventie dieper geworteld zou zijn in de Franse samenleving dan in andere westerse staten, dan is de reden dat de regering zo reageerde op deze publieke druk dat de media-aandacht voor de genocide de link van de Franse regering met het Habyarimana regime benadrukte, evenals Frankrijks verantwoordelijkheid voor het bewapenen en trainen van genocideplegers. De Franse media, zowel kranten- als televisieberichten, brachten specifiek Frankrijks verantwoordelijkheid voor de genocide onder de aandacht.⁹²

Een belangrijke voorwaarde voor de goedkeuring van de VN Veiligheidsraad voor *Opération Turquoise* was een tijdschema voor de terugtrekking van de Franse troepen. De overheid had 21 augustus 1994 als finale deadline vastgesteld, maar Frankrijks troepen begonnen Rwanda eind juli al te verlaten. Terwijl zij dat deden, verergerden Franse acties de escalerende vluchtelingen crisis waarbij meer dan een miljoen mensen de grens met Zaïre overstaken om de machtiger wordende RPF te ontvluchten. In geïmproviseerde kampen rond Goma, waren militaire leiders en soldaten van de overheid zonder voedsel of medicijnen, terwijl ze zij aan zij leefden met Tutsi slachtoffers. Cholera brak uit in de kampen en zorgde voor duizenden slachtoffers in enkele dagen. Het waren televisiebeelden die van deze menselijke ellende die uiteindelijk zorgden voor een Amerikaanse en Britse humanitaire reddingsmissie (wederom het ‘CNN effect’), waarbij president Clinton Amerikaanse transporten en soldaten stuurde om humanitaire hulp in Rwanda te krijgen.⁹³

De westerse media beschreven wat er gaande was in Rwanda als een genocide, maar er werd geen poging gedaan om een specifieke verantwoordelijkheid toe te schrijven aan westerse beleidsmakers voor het moorden of een militaire interventie om het moorden te stoppen.⁹⁴ De enige uitzondering op deze houding was van de Franse regering, die trachtte de groeiende publieke kritieken op haar rol in de ondersteuning van Mobutu en het bewapenen van het Habyarimana regime te sussen door het beginnen van een militaire interventie die gerechtvaardigd zou zijn uit humanitair oogpunt.⁹⁵

⁸⁹ The Independent, ‘Paris troops’ mission “to last two months”.’ (versie 24 juni 1994), <http://www.independent.co.uk/news/world/paris-troops-mission-to-last-two-months-1424728.html>, (27 mei 2014).

⁹⁰ The independent, ‘Paris troops’ mission “to last two months”.’

⁹¹ Wheeler, *Saving Strangers*, 235.

⁹² Ibidem, 236-237.

⁹³ Ibidem, 237.

⁹⁴ Ibidem, 238.

⁹⁵ Ibidem, 239.

In plaats daarvan is de beschuldiging na 1994 geweest, in verschillende Rwandese rapporten, dat de niet-humanitaire motieven achter de Franse interventie hebben geleid tot gebruikte middelen die in strijd zijn met zijn humanitaire doeleinden (oftewel het disrespecteren van de principes van *the just war doctrine*).⁹⁶

De uitleg van het nationale belang van interventie kan volgens Peter Viggo Jakobsen echter wel misleidend zijn. De voornamere reden waarom Frankrijk niet eerder intervenieerde en zich weerhield van het bieden van logistieke steun aan de Afrikaanse *peace-keeping force* was, volgens hem, niet dat het de macht van de Hutu's wilde behouden. Het zou volgens Jakobsen eerder zijn dat de regering Balladur Afrika niet als prioriteit beschouwde, en omdat het leger wilde vermijden om bij een civiele oorlog betrokken te raken. Dit zou tevens een oorlog zijn tegen een hoogst gemotiveerde RPF die Frankrijk beschouwde als aartsvijand.⁹⁷

Het is volgens Jakobsen ook moeilijk om de interventie te interpreteren als een poging om het Hutu-regime te ondersteunen. De limitaties die door Balladur opgelegd zijn op de interventie sluiten dit zeker uit. Hij maakte een interventie afhankelijk van de goedkeuring van de VN, hij stond erop dat de Franse troepen gestationeerd zouden worden in Zaïre in plaats van Rwanda, hij verbood het om een missie te leiden in centraal Rwanda en hij wilde de troepen weg hebben uit Afrika tegen het einde van juli 1994.⁹⁸

⁹⁶ Ibidem.

⁹⁷ Jakobsen, 'National interest', 210.

⁹⁸ Ibidem.

3 Relatie Frankrijk en Rwanda na de genocide.

Het is waar dat *Opération Turquoise* levens heeft gered, maar er lijkt een contradictie te bestaan tussen de motieven en de middelen van interventie. In het geval van de Franse interventie in Rwanda, is het punt niet zozeer dat er levens gered zijn, maar dat er meer levens gered konden worden als Frankrijk militaire middelen had gekozen die geschikter waren voor zijn humanitaire claims.⁹⁹ De Rwandese regering is er na de terugtrekking van de Franse troepen in 1994 in ieder geval niet vanuit gegaan dat het doel de middelen heeft geheiligd, aangezien Rwanda tegenwoordig is verwijderd van de Franse invloedssferen en zich na 1994 cultureel en institutioneel heeft aangesloten bij Groot-Brittannië en Anglofoon Afrika.¹⁰⁰

Sinds de RPF de macht overnam in Rwanda, zijn de banden tussen Frankrijk en Rwanda bekoeld geraakt. President Kagame (de huidige Rwandese president) en zijn hechte kennissen komen uit een groep Anglofone Tutsi vluchtelingen die opgegroeid zijn in Oeganda. Voormalig Britse *prime minister* Tony Blair is tegenwoordig een adviseur van president Kagame, en voormalig Amerikaans president Bill Clinton is een goede vriend van Kagame. Kagame gelooft dat het Frankrijk niet meer nodig heeft en voelt zich vrij om pijnlijke vragen te stellen over Parijs' rol in de genocide van 1994.¹⁰¹

Een Rwandees rapport noemt drieëndertig hooggeplaatste Franse militairen en politieke figuren om hun vermeende betrokkenheid bij de genocide.¹⁰² Zij zullen vervolgd worden. Frankrijk heeft voorheen een dergelijke verantwoordelijkheid ontkend.¹⁰³ Een artikel van de *BBC News* uit augustus 2008, genaamd 'Rwanda report raises issue of motive', noemt als twee hoofdverdachten in het rapport: voormalig president François Mitterrand en de toenmalige (in 1994) minister president van Frankrijk, Edouard Balladur.¹⁰⁴

De twee landen hadden een ijzige relatie sinds 2006, toen een Franse rechter impliceerde dat de Rwandese president Kagame betrokken was bij het neerhalen van het vliegtuig van Habyarimana in 1994 – een gebeurtenis die wereldwijd door velen nog steeds wordt gezien als trigger van de genocide. President Kagame, een Tutsi, heeft deze aantijging altijd ontkend. Hij zegt dat Habyarimana, een Hutu, vermoord is door Hutu-extremisten die vervolgens het ongeluk aan de Tutsi rebellen wezen om een voorwendsel voor de genocide te hebben.¹⁰⁵ Na de dood van president Habyarimana op 6 april 1994, begon de Hutu gedomineerde presidentiële garde systematisch critici van het regime en leden van de Tutsi minderheid te vermoorden.¹⁰⁶

De banden tussen Frankrijk en Rwanda zijn hersteld in november 2009, ondanks dat de Oost-Afrika correspondent van *BBC News*, Will Ross, zegt dat onder het oppervlak de kans groot is dat de breuk in de relatie Rwanda-Frankrijk zal voortbestaan.¹⁰⁷

Ross zegt dat het moeilijk is om zo'n diepe breuk in de relaties te herstellen, een breuk die ervoor zorgde dat alle Franse instituties in Rwanda werden gesloten, inclusief scholen en culturele

⁹⁹ Wheeler, *Saving Strangers*, 239.

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ BBC News, 'Rwanda report raises issue of motive' (versie 5 augustus 2008), <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/africa/7544267.stm>, (22 mei 2014).

¹⁰² BBC News, 'Rwanda report raises issue of motive'.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Ibidem.

¹⁰⁵ Ibidem.

¹⁰⁶ Jakobsen, 'National interest', 209.

¹⁰⁷ BBC News, 'France admits genocide 'mistakes'' (versie 25 februari 2010), <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8535803.stm>, (22 mei 2014)

organisaties.¹⁰⁸ Sommige van deze zijn sinds 2010 heropend, maar de voertaal op Rwandese scholen is veranderd van het Frans naar het Engels.¹⁰⁹ Aan het eind van 2009 ging Rwanda deel uit maken van de Commonwealth – een groep die haast exclusief bestaat uit voormalig Britse koloniën.¹¹⁰

Begin 2008 heeft de Franse minister van Buitenlandse Zaken, Bernard Kouchner, de Franse verantwoordelijkheid met betrekking tot de genocide ontkend. Desalniettemin gaf hij toe dat er politieke misstappen begaan zijn.¹¹¹

Volgens de *BBC News* noemt het rapport van de onafhankelijke Rwandese Quilès commissie dat Frankrijk de Rwandese Hutu-regering in 1994 heeft gesteund in politiek, militair, diplomatiek en logistiek opzicht.¹¹² In het rapport wordt Frankrijk beschuldigd van het trainen van Hutu militairen die verantwoordelijk zijn voor de slachting van Tutsi's, het helpen plannen van de genocide en het deelnemen aan de moordacties.¹¹³ Frankrijk heeft volgehouden dat haar troepen hielpen met het beschermen van burgers tijdens *Opération Turquoise*, een VN-gesanctioneerde missie.

De Quilès commissie weigert om conclusies te trekken uit het aantal Franse wapenleveringen aan Rwanda. In reactie op meerdere beschuldigen van Franse betrokkenheid bij de daders van de genocide gedurende de doorgaande militaire steun, begint het rapport van de commissie met een *disclaimer*:

*“The Commission does not believe that it has uncovered the whole truth on this subject and particularly it does not claim, in respect of arms transfers, to have elucidated all the cases evoked in various articles and publications about parallel markets and deliveries carried out at the time of the massacres, in April 1994, or after the embargo announced by the United Nations on 17 May 1994”.*¹¹⁴

Het rapport van de VN-Commissie over de internationale reactie op de Rwandese oorlog, concludeerde dat de instroom van wapens uit het buitenland aan de Rwandese regering, alsmede aan de RPF, erg hebben bijgedragen aan de burgeroorlog én aan de moorden in 1994. Zo wordt in het rapport ook gesteld dat regeringen die wapens hebben geleverd of op een andere manier de strijdkrachten (die verantwoordelijk zijn voor de genocide) gedeeltelijk verantwoordelijkheid dragen voor het onnodig ontkomen van burgers.¹¹⁵

¹⁰⁸ BBC News, ‘France admits genocide ‘mistakes’.

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ BBC News, ‘France accused in Rwanda genocide’.

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ McNulty, ‘French arms’, 112.

¹¹⁵ Ibidem, 115.

4 Conclusie

Het is moeilijk om te geloven dat de Fransen zich niet bewust waren van het potentieel voor de genocide, dat gecreëerd is door de systematische manipulatie van etnische identiteiten, door de georganiseerde moorden op Tutsi's over een periode van jaren, en door de aansporingen tot geweld door Radio Mille Collines.¹¹⁶

Het lijkt contradicterend te zijn hoe *la patrie des droits de l'homme* zo'n massale schending van de mensenrechten kon negeren door non-interventie, door niet direct in april 1994 een interventie te starten. Pas na de dood van ruim een miljoen slachtoffers, startte Frankrijk in juni 1994 een (militaire) interventie. Er heersen verschillende opvattingen over de aard van motieven voor de Franse interventie, *Opération Turquoise*:

Allereerst is het aannemelijk dat Frankrijk wil interveniëren in Afrika om daar te kunnen wedijveren met andere westerse grootmachten, zoals Groot-Brittannië, en Frankrijks rol in de wereldpolitiek zo te kunnen vergroten. In dit geval is er geen sprake van humanitaire motieven, enkel van Franse politieke belangen om de eigen invloedssfeer te behouden en/of te vergroten. Het nationaal belang maakt hierdoor een interventie mogelijk.

Ten tweede, en deels gelinkt aan de vorige opvatting, is er het voortzetten van De Gaulle's idee over *le Communauté*, in de jaren 1990. Dit betekent dat neokolonialisme een doel is dat nagestreven wordt, een motief waarbij weer geen welzijn van Rwandese burgers als primaire motief voor interventie is. Sinds de regeringsperiode van De Gaulle staan de interventies van Frankrijk bekend om hun militaire aard, die gekenmerkt worden door het trainen van lokale soldaten en grote wapenleveringen. In bijna alle Franse interventies in Afrika was het doel: Franse burgers beschermen, rebellie onderdrukken en het steunen van pro-Franse leiders, ookal schonden deze leiders de mensenrechten. Deze drie punten lijken ook van toepassing op de interventie in Rwanda. Vóór *Opération Turquoise* werden in april 1994 Franse burgers en andere westerse expats geëvacueerd, rebellie onderdrukt, en het regime van Habyarimana werd door Frankrijk in meerdere opzichten gesteund. Een humanitair motief van interventie lijkt hierdoor ongeloofwaardig. Het lijkt hierdoor eerder dat een interventie begonnen is voor het behoud van een goede band met bepaalde heersende klassen en regimes (om Frankrijk verbonden te houden met voormalig koloniën).

Ten derde werd het uitblijven van actie door Frankrijk onmogelijk door groeiende binnenlandse druk (vanuit de media), ontstaan door vreselijke televisiebeelden en krantenberichten over de genocide. In dit geval lijkt een interventie voornamelijk door politieke dwang te zijn ontstaan in plaats van een oprecht humanitaire reden en heeft het 'CNN effect' dus een grote rol gespeeld. De druk om tot actie over te gaan was specifiek sterk in Frankrijk door een grote steun van het recht van interventie om de schending van mensenrechten te voorkomen, én omdat Hutu troepen, die de genocide uitvoerden, waren getraind en bewapend door Frankrijk. Het ondersteunen, bewapenen en trainen van leden uit een corrupt regime lijkt niet in het belang te zijn van de Tutsi slachtoffers, die gered moesten worden van massaslachting.

Ten vierde lijkt het humanitaire motief lijkt niet het belangrijkste wanneer Franse wapenlevering doorgaat aan Rwanda na het VN embargo van 17 mei 1994. Een Franse consul rechtvaardigde de wapenleveringen door te spreken over een contract dat werd opgesteld vóór 17 mei 1994. Hij toont hier meer waarde te hechten aan een economische handeling dan het welzijn van de Rwandese burgers, daar deze burgers (ook) door Franse wapens om zijn gebracht.

¹¹⁶ Lemarchand, 'Rwanda', 11.

Frankrijk heeft volgehouden dat haar troepen hielpen met het beschermen van burgers tijdens *Opération Turquoise*, een VN-gesanctioneerde missie. De berichtgevingen (uit BBC News ed.) tonen eerder echter dat nationale belangen belangrijker werden geacht door o.a. Mitterand en zijn Afrikaanse adviseurs, dan het redden van zoveel mogelijk levens. Uiteindelijk kan dus, naar mijn mening, geconcludeerd worden dat non-humanitaire motieven de doorslag hebben gegeven voor het starten en voortzetten van de (militaire) operatie *Opération Turquoise*.

Literatuur

BBC News, 'France accused in Rwanda genocide' (versie 5 augustus 2008),
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7542418.stm>

BBC News, 'France admits genocide 'mistakes'' (versie 25 februari 2010),
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/8535803.stm>

BBC News, 'Rwanda report raises issue of motive' (versie 5 augustus 2008),
<http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/africa/7544267.stm>

Brittain, V., 'They had to die: assassination against liberation', *Race & Class* 48 (2006) 60-74.

Chafer, T., 'Franco-African Relations: No Longer so Exceptional?', *African Affairs* 101 (2002) 343-363.

Chafer, T., 'French African Policy: Towards Change', *African Affairs* 91 (1992) 37-51.

Gregory, S., 'The French Military in Africa: Past and Present', *African Affairs* 99 (2000) 435-448.

Jakobsen, P. V., 'National interest. Humanitarianism or CNN: What triggers UN peace enforcement after the Cold war,' *Journal of Peace Research*, 3312 (1996).

Keese, A., 'Building a New Image of Africa. "Dissident States" and the Emergence of French Neo-Colonialism in the Aftermath of Decolonization"', *Cahiers d'Études Africaines* 48 (2008) 513-530.

Lemarchand, R., 'Rwanda: The Rationality of Genocide', *Issue: A Journal of Opinion* 23 (1995) 8-11.

Luckham, R., 'French Militarism in Africa', *Review of African Political Economy* 24 (1982) 55-84.

Martin, G., 'Continuity and Change in Franco-African Relations', *The Journal of Modern African Studies* 33 (1995) 1-20.

McNulty, M., 'French arms, war and genocide in Rwanda', *Crime, Law & Social Change* 33 (2000) 105-129.

Rynning, S., *Changing Military Doctrine. Presidents and Military Power in Fifth Republic France, 1958-2000* (Westport 2002).

The Independent, 'Armed Hutus cheer French at the border' (versie 24 juni 1994),
<http://www.independent.co.uk/news/world/armed-hutus-cheer-french-at-the-border-1424727.html>

The Independent, 'Paris troops' mission "to last two months".' (versie 24 juni 1994),
<http://www.independent.co.uk/news/world/paris-troops-mission-to-last-two-months-1424728.html>

Wheeler, N. J., *Saving Strangers. Humanitarian Intervention in International Society* (Oxford 2000).